

gáz és kioltja előbb a cseh, aztán a magyar kulturfenomént.

Egy nagy angol költő irt egyszer a birnami erdőről, hogy megmozdult és elindult. Mint csuda rezeget föl az irodalmi tudatba ez a költői látomány. És nem az történik-e most, hogy megmozdul, fölemelkedik, visszazújt és büntet a mindig csak mellőzhető mennyiségek hulladék dombjára vetett nyugat-keleti Európa? Nem ezek a világok-e azok, ahol most országokat rabolnak és kulturákat fojtanak meg? És nem öklözik-e magukat miatta gigászi fegyveres mozgásokba Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália? Nem reszket-e valósággal az egész föld keksége a világhatásztrófa szelében?

Mert sohasem is csak buza, bor, gyümölcs, hus, vas, szén, só, alumínium, réz, bauxit tették ki a dolgot! Sohasem is csak vámokról, tarifákról, pénzről, a Duna-Tisza-Moldva még csak igazi nevén nevezni sem tudott tájaiból kiaknázható haszonról volt csak szó! Nem! A birnami erdő indul meg és a mellőzhető mennyiségek hulladékdombjára vetett világok visszazújnak! Nyugat-Kelet gyermekei tudják, hogy mindig is a fényről volt szó!

Látható kép: — a germánok világbirodalmat akarnak! De értsétek meg a negyvenezer fokos halált! Nyugat-keleti világunkba tör és kioltja a kulturfenoméneket! (*Barta Lajos*)

MŰVÉSZET ÉS MAGYARSÁG

A magyar művészet egynemely társadalmi és nemzeti jellemvonásáról van szó. Pontosabban: arról a hangulatpolitikai igyekvésről, amely a magyarság fogalmát a művészet terén is mesterségesen meg akarja szűkíteni...

A művészet terén is az a kérdés, hogy a magyar faji gondolat a biológiai romantika vagy a szociális realizmus szellemében érvényesüljön-e, ha teremtő erejűvé akar válni. Legyen szabad ennek a kérdésnek a kapcsán 1925-ből kelt *Uj magyar piktúra* c. könyvemnek néhány mondatát idéznem:

„Nem az ébredők romantikája vezet, amikor a festői stílus magyar faji sajátosságairól beszélek. A magyar fajiság gondolatát amnyiban látom reális élet- és kulturtényezőnek, amennyiben a Petőfi-Petrovicsok, a Munkácsy-Lieb Mihályok, Rippl-Rónaiak, Iványi-Grünwaldok, Kernstok Károlyok és a többi idegen származásúak műve is magyar faji sajátosságokon alapul — a környezet és történelem beolvastó hatásának jóvoltából.“

Ugy vélem, hogy ez az idézet 14 év múltán is helyén való, sőt hogy éppen manapság aktuális. Hiszen ma valósággal politikai „virtus“ dolga, ráfogni a zsidókra, hogy magyarrá való lelki hasonulásuk lehetetlen. Kell-e meggyőzőbb művészeti cáfolat Iványi-Grünwald Béla és Fényes Adolf naturalizmusánál? Tessék megnézni a Szépművészeti Múzeumban Iványi-Grünwald *Fölkelő hold* című festményét és *Fényes Adolf* egyszerű paraszti és kisvárosi emberekről festett képeit. Ennél izesebben és mélyebben magyar hangulatú, a néppel igazabban együttlérő pikturát azóta sem csináltak nálunk. És ezen a két kiváló mesteren kívül még egész sorát em-

lithetnők azoknak a zsidó származású művészeinknek, akik egy sajátosan magyar szellemű festői kultúra kialakulása körül jelentős érdemeket szereztek vagy szereznek napjainkban is. Magyar művészetet produkálnak, még csak nem is tudatos hazafiúi buzgólkodás eredményeként, hanem egyszerűen természetesen, magyar szívből, szeretetből, a magyar élet és szellem beolvasztó erejének jóvoltából. Mentől komolyabb tehetségek, annál világosabb műveiken a nemzeti idetartozás stílusjele, amely félreismerhetetlenül megkülönbözteti őket más országok zsidó származású művészeitől.

Ha pedig a forma sajátos hazai ötvözetében magyar vonások mellett elvértve zsidó árnyalatok is szerepelnek, úgy ez a külön árnyalat sem jelent rontást a magyar művészet alkatán és szellemén. Ha teszem a magyar környezet sugallta, bővérű plasztikai teltséghez vagy viruló szinességhez az éles elméjű kétkedés és gunyorosság vagy a chassidista miszticizmus jellegzetesen zsidó vonásai is járulnak, úgy ezeket korántsem minősíthetjük már eleve alacsonyabbrendű, nemzetileg káros jelenségeknek.

A művészet terén is a soknyelvű nemzet szentistváni gondolatához tartjuk magunkat. A magyar művészet szellemi spektruma is több színből áll, amelyek mindannyian ugyanakkor a faji elkülönülés fölött álló nemzeti egységnek részesei. A magyar nemzeti gondolat fényét, miközben művészi alakot ölt, különböző faji, egyéni és társadalmi sugártörések érik: ettől válik sokrétűvé, gazdaggá, szinessé. Az u. n. tiszta nemzeti művészet alighanem íztelen volna, mint a desztillált víz. Semmi jó sem származnék belőle, ha a magyarság művészeti fogalmát erőszakosan szűkre szorítanók. A művészet az egyes képtől vagy szobortól a művészeti kultúra nemzeti egyeteméig élő szervezet, amelyet nem lehet merev, szabályozó kategóriák közé szorítani.

*

A népi gondolat termékenyítő erejét az új magyar művészet is nagyszerűen igazolja. Magam örvendek rajta legjobban, hogy ezt nem egy fiatal festőnk és szobrászunk művein sikerült kimutatnom. De ne felejtsük el, hogy a nép nemcsak falun él. Az is divatos, felületes általánosítás és politikai hangulatkeltés dolga, hogy Budapestről sokan csak, mint a romlott aszfaltvilágról beszélnek és írnak, amelynek semmi köze sincsen a magyarság igazi lényéhez és sorsához. Ne vessük egy kalapba a szellemileg kisigényű, üzemszerűen működő, sekélyesen szórakoztató álművészetet és annak fogyasztóközönségét (amely különben nemcsak pestiekből és zsidókból kerül) a komoly városias szellemű művészettel és ennek megértőivel. És ne felejtsük el, hogy álművészet népi témák körül is bőségesen akad, bárha kétségtelen, hogy a magyar művészet java értékeit főként a vidéki élet és a táj bensőséges szeretete jellemzi. Nem hiába vagyunk első sorban földművelő és földbirtokos nemzet. Amihez azonban rögtön hozzá kell tennünk valamit. Nyaranta vidéken üdülő és dolgozó festőink művein kevés kivétellel meglátszik, hogy ők a táj és a falu életét mintegy lefölelik, csak izesen csordul, boldog, pihentető örömeit és szépségét élvezik. Kevesen vannak festőink közül, akik a táj és a falusi élet küzdelmes, való mélységeiben gyökereznek.

A néppel való emberi egyenlőség és közösség demokratikus érzése, amelyet ne tévesszünk össze se népieskedő iparművészettel, se holmi váll-

veregető, mulattató parasztkomázással, a nép igaz megbecsülése és tisztelete a magyar művészetben sajnos túl kevésbé mutatkozik. A magyar művészet jórészt az uri emberség művészete, még pedig a szó nemes értelmében, ha nem is mindig, mert bizony éppen elég művészünk van, akinek munkáin csak az urizálás hányaveti és henye külsőségeivel találkozunk. Mondom: a magyar művészetben sok a nemes értelmű, uri méltóság, az individualizmus szabad és büszke magatartása. Hiszen ez a természetes méltóság a magyar emberségnek osztálykülönbség felett álló jellemvonása. A magyar parasztnak csak úgy lelke szerint való, mint a magyar arisztokratának. Ám az uri magyar öntudat könnyen merevedik az osztály és kasztérdekek védelmére konokul elszánt göggé és maradisággá. A magyar élet a feudálkapitalizmus uralma jelében még mindig antidemokratikus és antiszociális. Nemcsak intézményeiben az, de, ami öregebb hiba: az emberek többségének érzületében is. Jellemző tünetek: sok üres sallang és szólamkultusz, a „kérlek alássan“, a tetszikezés, az „alázatos tisztelet“ copfos, szolgai modorcikornyái, a cimkórság nevetséges, elavult csökevényei, az áporodott társadalmi légkör. Következésképp a magyar művészet is csak kevésbé tud szabadulni az antidemokratikus lelki kötöttségtől, a rang és mód reprezentatív igényeitől, amelyek benne a szabad emberi és szellemi értékek rovására túltengenek és nem egy merészebb szárnyalásra hivatott tehetséget lefojtanak.

Részben ezért van, hogy a magyar művészet nem is igen tud mihez fogni egyetlen nagyvárosunkkal, Budapesttel, amelyben az osztályok és kasztok élete aránylag mégis csak jobban összekeveredik, mint vidéken. *Derkovits Gyulán* kívül egyetlen kiváló festőnk sincsen, akinek élete műve ebből a városból nőtt volna. Pedig Budapestnek, mint milliós ház és emberrengetegnek temérdek színbeli és formai érdekessége van. Életstílusa, légköre nemcsak Párizstól vagy Berlinton, de még a közeli Bécstől is annyira különbözik, hogy egészen eredeti, gazdag festői kultúra fakadhatna belőle. De nálunk a városiasságból is az uri szereplés képére teremtetett, u. n. „előkelő“ szellemkultuszt művelnek. Nálunk az urbanizmus nagyon is könnyen fajul finomkodó spiritokratizmussá és kultursmokksággá. Pedig, ha a magyar művészet az igazi demokrácia elfogulatlan, emberséges szellemében nézné Budapestet, akkor meglátná, hogy mennyi benne a sajátosan magyar ötvözetű, polgári és népi életérték és az annak megfelelő, egészséges festői zamat és fantázia. Azonban Budapest egyelőre csak az elcsépelet romantika és a jótársaságbeli szórakoztatás jelében ügyeskedő festőket látja el motívumokkal és témákkal. Pedig sok kitűnő festőnk él a fővárosban. Ám ők inkább a vidéki nyaralás emlékeit dolgozzák fel és Budapestet csak az érvényesülés színteréül használják. Különös, hogy Párizst érthetően rajongva járó festőink éppen az alapvető okulást nem hozzák haza magukkal. Nem látják, hogy a párizsi festészet a párizsi festőket környező falakból és életből szívja a maga friss teremtő lendületét. Vagy ha látják is, úgy arra már nem igen van szemük, hogy a pesti falak és a pesti élet melegen, színesen lüktető festői szépségét kutassák. Tehát itthon is párizsi szemmel, párizsi emlékekkel próbálnak festeni, persze hiába.

*

A faji romantikában és a vidékiesség egyoldalú kultuszában művé-

szetünk magyarságának, eleven erejének és szellemi távlatainak, szóval egész értékkálájának kártékony megszükitését látom. De azt is hibának tartom, ha a magyar művészet lelki világát és stílusát némelyek mindenkép a *józanagra* szeretnék redukálni, mint lényegre és alapképletre. Hogy a természetben és a sorsban való megnyugvás Keletről hozott, béketűrő bölcsesége milyen fontos szerepet játszik a sajátos magyar képforma alakításában, arra más alkalommal magam is rámutattam. De ez a széles, mély érzelmekből táplálkozó bölcsesség hála a jó Istennek a szilaj gyönyörűségek és játékos lendületek, az ábrándok és viharzó felbuzdulások világában is otthon van. Nem sokra megyünk, ha Munkácsy, Paál László és Mednyánszky, Nemes-Lampérth és Egry József, Barcsay Jenő és Dési-Huber művészetéhez a józanág fogalmával közelítünk. Hát még ha elképzeljük, hogy a székely népballadákhöz, Adyhoz és Bartók Bélához fogható látomások kelnének szárnyra a magyar festő vásznanak. Ha festészetünk nem viszi ennyire, akkor szerényebb megférése nem azon a sokat emlegetett magyar józanágon, mint inkább azon mulik majd, hogy festői vénánk nem olyan elemi erejű, nem olyan merész, mint költői és zeneképzőletünk.

Viszont igaz, hogy a magyar józanág nem egyszer a nyomor abroncsai közé szorított lélek görcsös kapaszkodása a legközelebb fekvő, egyszeri dolgok szilárdságába. A még nem őstehetségé avatott és üzletileg még nem gyümölcsöző, városi és falusi proletársorban tengődő festőtehetségeink kezén szoktak ilyen értelmű, ridegen józan rajzok és képek támadni.

Vigyázzunk! Valahányszor a magyar józanágot felülről hangoztatják és dicsérik, mindig az lappang a bokor mögött, hogy az új távlatok felé lendülő, jogos társadalmi és szellemi nyugtalanságot szép szóval, szolid ráolvasással leszereljék és elernyesszék. Kétségtelen, hogy modern művészeink nagyrészt fölötte józanul illeszkedtek a háború és forradalmak után újból helyre állított felületi rend és nyugalom keresztény nemzeti keretébe. Így tudott az új magyar művészet derűs, békés szigetként virágozni. Alig látszik meg rajta, hogy a nemzet milyen elfekélyesedett szociális válságban él és hogy a magyar élet egész Európával egyetemben milyen sorsdöntő történelmi órák, új társadalmi és szellemi fogalmazások felé sodródik. Az új magyar művészet jó részét ez az alkalmazkodó józanág avatja szépséges, nyájas bölcsődallá, enyhén mákonyos révületté. Milyen boldogan engedtem át magam ennek a simogató révületnek, amikor csontig ható északi rettenetek emlékével, hosszú évek múltán először jártam megint itthon. De azóta megláttam, hogy az illanó festői mámorok mélyén milyen döbbenetes magyar valóság rejlik. Némely fiatal művésztünk nyersebb, keményebb valólátása és hevesebb kifejező indulata is erre az új szociális tudatra és szolidaritásra vall. De azt, amit festeniök vagy mintázniok adatott, vajjon szintén a magyar józanág címkéje alatt lehet-e elskatulyázni? Alig hiszem. És ez jól is van így. A józanág nem mindig teremtő erejű nemzeti erénye a művészetnek. De igen sokszor kevélykötője a társadalmi és szellemi haladásnak. (*Kállai Ernő*)